

УДК 94. (477. 83 (86): 271.4 (092)

Наталія ВИННИК

*Івано-Франківський національний медичний університет***ПОСТАТЬ АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО В ОЦІНЦІ СУЧАСНИХ
УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИКІВ**

Стаття присвячена дослідженню суспільно-політичної діяльності Андрея Шептицького сучасними українськими науковцями та дослідниками. Здійснена спроба узагальнити їх доробок. Основний акцент робиться на необхідності уникнення заідеологізованості та подолання усталених стереотипів у висвітленні зазначеної теми.

Ключові слова: *Андрей Шептицький, сучасна історіографія.*

Сучасний етап української історичної науки характеризується посиленням інтересу з боку фахівців до одного напрямків історіографічних досліджень - біоісторіографії. Комплексне дослідження світогляду громадсько-політичних діячів, їх політичної спадщини, не тільки наповнює конкретним змістом наші уявлення про розвиток подій минулого, а й дозволяє посилити вивчення багатьох аспектів щоденного життя тогочасного суспільства: від проблемного до кадрового та організаційного. Сюди цілком справедливо можна віднести дослідження життя і діяльності провідних діячів церкви, її митрополитів. Серед найбільш досліджуваних постатей є, звичайно, митрополит Андрей Шептицький. Митрополит Андрей Шептицький - одна з найвпливовіших, найкolorитніших постатей історії західноукраїнських земель першої половини ХХ ст. Саме він сфокусував у собі всю велич і трагедію Української Греко-Католицької Церкви. Андрей Шептицький займає в сучасній історії роль людини, що стала помостом між Західною і Східною Церквами, підтримувала відновлення Української державності та піклувалася про розвиток української культури, яка своєю півстолітньою працею сприяла відродженню самосвідомості українського народу цієї доби. Дослідженню життя Андрея Шептицького присвячено чимало праць, що стосуються його церковної, громадської та суспільно-політичної діяльності.

Величезна кількість праць, присвячених півстолітній церковно-релігійній і національно-політичній діяльності митрополита А. Шептицького, дозволяє говорити про оформлення в українській суспільній думці та історіографії окремого шептицькознавчого напрямку¹. Різні за характером і рівнем аналізу дослідження засвідчують науковий ступінь вивчення цієї проблеми. Зважаючи на чималу кількість такого роду історіографічних праць й оглядів, зупинимося на головних із тих, що стосуються й теми нашого

¹ Великочий, В. Українська історіографія про життєдіяльність митрополита Андрея Шептицького за доби визвольних змагань 1914 - 1919 рр. / В. Великочий. // Схід: аналітико-інформаційний журнал. - 2008. - № 5. - С.95.

дослідження. Йому присвячено ряд дисертаційних та інших досліджень. Серед них можемо відзначити наступних авторів - С. Гнот¹, Г. Гладку², Я. Заборовського³, Р. Делятинського⁴, П. Кам'янського⁵, І. Чорновола⁶, Я. Біласа⁷, Л. Крупу⁸, О. Шеремет⁹, В. Ідзьо¹⁰ та інших.

Важливим фактором цього процесу є аналіз праць з даної тематики у сучасній вітчизняній історіографії, яка у вивченні цього питання має ряд особливостей. Першою з них є те, що з самого початку і майже до середини 90-тих її досліджували переважно особи «духовного сану» та релігієзнавці, що заважало відтворенню проблематики в загальноісторичному контексті і не додавало їй науковості. Другою було використання та ідеалізація як базової основи робіт діаспорних істориків, які, незважаючи на той позитив, що вони принесли, грішили відсутністю та недостовірністю архівних даних та публіцистичним стилем написання. Третьою стали безсистемність і надмірний регіоналізм праць, який полягав у аналізі тільки окремих аспектів тематики без врахування зовнішніх та внутрішніх чинників, а також тогочасних часових реалій. Переломний момент намітився наприкінці 1990-х і початку 2000-х рр., який ознаменував собою появу низки досліджень, що якісно відрізнялися від попередніх, оскільки їх автори намагалися цілісно та комплексно узагальнити вивчення проблем функціонування греко-католицької церкви та в цьому контексті постаті митрополита А. Шептицького. До даних праць можемо віднести праці, присвячені Греко-Католицькій Церкві загалом, і уже в її контексті її беззмінного провідника протягом майже півстоліття митрополита Андрея Шептицького. Серед них

¹ Гнот С. Митрополит А. Шептицький і розвиток національної культури Галичини в міжвоєнний період // Історія релігій в Україні. Праці XII міжнародної наукової конференції (Львів, 20-24 травня 2002 року). / С.Гнот - Книга 1. - Львів: Логос, 2002. - С. 113-117;

² Гладка Г.Л. Суспільно-політична діяльність митрополита Андрея Шептицького (1899 - 1939) : Автореф. дис ... канд. іст. наук. / Г.Гладка - Чернівці, 2000. - 17 с.

³ Заборовський Я. Митрополит Андрей Шептицький: нарис про життя і служіння Церкві та народові (1865 - 1944рр.) / Я.Заборовський - Івано-Франківськ, 1995. - 64 с.

⁴ Делятинський Р. Історія Станіславської єпархії (1885 - 1900 рр.). / Р.Делятинський. - Івано-Франківськ: Нова зоря, 2001. - 96 с.

⁵ Каменський П. Митрополит Андрей Шептицький і суспільно-політичні рухи в Галичині на початку ХХ століття / П.Каменський // Культура народів Причорномор'я. - 2004. - №56. - С.21 - 26.

⁶ Чорновол І. Митрополит Андрей Шептицький у спогадах Олександра Барвінського / І.Чорновол // Київська церква. - 2001. - №2-3. - С287 - 293.

⁷ Білас Я. І. Митрополит Андрей Шептицький і проблеми національно-визвольного руху українців: Дис... канд. іст. наук: 09.00.11 / Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України (Відділення релігієзнавства). / Я Білас. - Київ, 2003. - 18 с.

⁸ Крупа Л. Вплив митрополита Андрея Шептицького на суспільне і культурно-просвітницьке життя в Галичині кінця ХІХ - першої половини ХХ століття. Автореф. дис ... канд. іст. наук. / Л.Крупа - Чернівці, 2003. - 17 с.

⁹ Шеремета О. Етичні ідеї митрополита Андрея Шептицького у релігійно-філософському контексті кінця ХІХ - першої половини ХХ ст. Автореф. дис ... канд. філос. наук. / О Шеремета - К., 2010. - 18 с.

¹⁰ Ідзьо В.С. Митрополит Андрій Шептицький на шпальтах російської преси та часопису українців Росії «Украинская Жизнь» у 1914 - 1917 роках [ХХ століття] [Текст] / в. Ідзьо; НДІ українознавства. - Львів: Сполом, 2007. - 52 с. - Бібліогр.: в кінці розділів.

можна виділити наступних авторів В.Марчука¹, І.Андрухів, І.Пилипіва, О.Лисенка², В. Пащенко³ та інших.

Першою в Україні щодо зазначеної теми була захищена дисертація Галини Гладкої в 2000 році. Темою її дослідження стала суспільно-політична діяльність митрополита Андрея Шептицького (1899 - 1939 рр.). Зокрема, вона відзначає, що очолюючи протягом сорока чотирьох років греко-католицьку церкву, митрополит А.Шептицький (1865 - 1944 рр.) здійснював безпосередній вплив на релігійні, національно-культурні та суспільно-політичні процеси, що відбувалися в Україні і в цілому у Східній Європі в першій половині ХХ століття. В його практичних діях та теоретичних надбаннях відобразилась ціла епоха боротьби українського народу за державну незалежність, досягнення релігійної та національної єдності .

Дослідниця особливо акцентує увагу на позиції митрополита щодо ставлення духовенства до політичних подій. На її думку, А. Шептицький надавав перевагу легітимним формам та методам політичної боротьби. Його категоричний осуд терору базувався на принципі неухильного дотримання етико-моральної доктрини християнства⁵.

Релігійну та ідейну толерантність у цих питаннях виявляють польські історики, а також представники молодшої генерації російських науковців. Спостерігаємо явище, коли сучасні українські дослідники, ігноруючи здобутки останніх, активніше використовують напрацювання своїх польських колег. Між тим, постать митрополита А. Шептицького давно вийшла за межі національних історіографій, що спонукає ширше використовувати їхні здобутки, які мають слугувати джерелом для творчого взаємозбагачення та давати підстави для здорових наукових дискусій.

На думку В. Великочия, одну з перших серйозних спроб узагальнити напрацювання пострадянської української та польської історіографії суспільної діяльності митрополита А. Шептицького здійснила Л. Гентош⁶.

Згідно з історіографічною традицією, вивчаючи Греко-Католицьку Церкву в усіх сферах як релігійної, так і світської діяльності, неможливо не висвітлювати її очільника. Це стосується таких складових цього різнопланового явища, як репресії проти греко-католиків з боку російських,

¹ Марчук В.В. Церква, духовність, нація. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. / В.Марчук. - Івано-Франківськ: Плай, 2004. - 464 с.;

² Андрухів І. Галицька Голгофа. Ліквідація ГКЦ на Станіславщині в 1945 - 1961 рр. / І. Андрухів . - Івано-Франківськ: Нова зоря, 1997. - 84 с.; Андрухів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. Наукова монографія. / О.Лисенко, І. Пилипів - Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010. - 500 с.;

³ Пащенко В. Греко-католики в Україні (від 40-х років ХХ століття до наших днів). / В.Пащенко. - Полтава: Полтава, 2002. - 615 с.

⁴ Гладка Г.Л. Суспільно-політична діяльність митрополита Андрея Шептицького (1899 - 1939) : Автореф. дис ... канд. іст. наук. / Г.Гладка - Чернівці, 2000. - С. 3.

⁵ Гладка Г.Л. Суспільно-політична діяльність ... - Чернівці, 2000. - С. 14.

⁶ Гентош Л. Постать митрополита Шептицького в українських та польських наукових виданнях останнього десятиріччя / Л.Гентош // Україна модерна. - К. - Львів, 2003. - Ч. 3. - С. 179-210.; Великочий В. Релігійні взаємини в Галичині воєнно-революційної доби: українська історіографія / В. Великочий // Проблеми історії України ХІХ — початку ХХ ст. Історіографічні дослідження. - Вип. ХІХ . - С.472.

австро-угорських, польських властей; насаджування православ'я в Галичині; участь українського духовенства в державотворчих процесах ЗУНР і творенні національних військових формацій тощо.

У сучасній історіографії найбільш вірогідною є теза про гостре ідейно-політичне протистояння між радянськими та зарубіжними українськими науковцями, що проявилось в різних, часом діаметрально протилежних оцінках певних історичних явищ, подій, осіб. Така розбіжність виявилася й у поглядах на церковно-релігійні процеси в Галичині за доби Першої світової війни та Української революції. Кидається у вічі усталений «набір» ярликів-епітетів, навішаних радянськими авторами на УГКЦ та її першоієрарха. Так, зі всього видно, що, з'ясовуючи це питання, І. Компанієць¹ не пішов далі В. Осечинського², який, у свою чергу, хоча й показав поінформованість при його висвітленні, але за відсутністю наукового апарату можна лише здогадуватися про походження джерел, якими він користувався. Даної думки дотримується івано-франківський історіограф Володимир Великочий у своїй статті, присвяченій висвітленню окремих років діяльності митрополита в історіографічній думці³.

На тлі такого розмаїття підходів й оцінок постаті А. Шептицького та його ролі в доленосних для українського народу подіях видаються «закономірними» й відмінності в з'ясуванні обставин та чинників, що уможливили звільнення митрополита. Світські як українські, так й особливо російські дослідники ці події пов'язують з курсом Тимчасового уряду на лібералізацію релігійної політики (особисту ініціативу й рішення в цій справі приписують його главі О. Керенському) та протестами прогресивних російських діячів - В. Короленка та ін. Однак католицькі історики, позицію яких виразно представив А. -Г. Великий,⁴ при висвітленні цієї справи наголошують на «заступництві» Апостольського престолу, іспанського та німецького урядів та європейських монарших родин, які, на їхню думку, відіграли вирішальну роль у визволенні «царського в'язня» з неволі.

Цікавим є висвітлення екуменічної діяльності митрополита Андрея Шептицького. Узагальнити дану проблематику в своїй розвідці спробувала Любов Генік. Дана дослідниця вважає, що найдетальніше на висвітленні даної проблематики зупинився пошукач із Ватикану М. Вавжонек в праці «Екуменічна діяльність митрополита Андрея Шептицького в Україні та в Росії», що вийшла друком в Римі в 2006 році, де дослідник робить висновок,

¹ Компанієць І. І. Становище і боротьба трудящих мас Галичини, Буковини і Закарпаття на початку ХХ ст. (1900-1919 рр.) / І.Компанієць - К., 1960. - 372 с.

² Осечинський В. К Греко-католицька церква на службі у австронімецького імперіалізму фашистських загарбників / В.Осечинський // Наукові записки Львівського університету. - 1948. - Т. 10. - Серія історія. - Вип. 3. - С. 5-21.

³ Великочий, В. Українська історіографія про життєдіяльність митрополита Андрея Шептицького за доби визвольних змагань 1914 - 1919 рр. / В. Великочий. // Схід: аналітико-інформаційний журнал. - 2008. -№ 5. - С.95-102.

⁴ Великий А. Г. З літопису християнської України. Т. ІХ. - ХХ ст. / А.Великий - Рим: Вид-во Василін, 1977. - 304 с.

що в екуменізмі А.Шептицький хотів досягти одного важливого пункту - визнання примату Папи Римського.¹

Щодо практичних питань втілення ідеї екуменізму митрополитом Андреем Шептицьким, то Л. Генік наводить наступне:

- збереження національно-культурної духовної спадщини в її різних формах та проявах;

- започаткування ще з 1908 р. екуменічних Велеградських з'їздів, що сприяли особистим контактам та спілкуванню священнослужителів та вірних різних християнських церков;

- особистий приклад, який ієромонах та митрополит показував при спілкуванні зі своїми опонентами .

Дослідниця робить висновок про те, що екуменічні ідеї і практична діяльність митрополита Андрея Шептицького лягли в основу багатьох рішень XXI Вселенського (II Ватиканського) собору 1962 - 1965 рр.³.

Цікаве трактування здобутків митрополита Андрея Шептицького подає публіцист та дослідник Роман Івасів. Він позначає спадок Шептицького як капітал у трьох складових: капітал у слові, капітал у фінансах та капітал у людях.⁴ Дослідник зазначає, що діяльність Греко-Католицької Церкви на чолі з митрополитом А. Шептицьким в здобутках соціального капіталу в першій половині ХХ століття була до певної міри революційним явищем⁵. Автор робить висновок, непересічний досвід не так давно минулих поколінь наших предків може бути цікавим і для сучасного українського соціуму⁶.

Таким чином, незважаючи на суто історичний зміст, дослідники звертають увагу на те, що з праці митрополита Андрея Шептицького можна робити і суто практичні висновки, які актуальні і на сьогоднішній день.

Сьогодні, поряд з політичними проблемами, як ніколи актуальними стають проблеми охорони довкілля. Цим питанням також активно займався і митрополит. Даний сегмент в роботі Церкви з активної ініціативи митрополита Андрея Шептицького досліджує О. Гайдукевич. Вона відзначає, що одним з аспектів різнобічної діяльності митрополита Андрея була широка природоохоронна діяльність. Вона, насамперед, зводилась до всебічної підтримки різноманітних наукових проектів за поданням провідних українських науковців, заповідання цінних природних об'єктів - цілих

¹ Вавжонек М. Екуменічна діяльність митрополита Андрея Шептицького в Україні та в Росії / М. Вавжонек. - Рим: Вид-во оо. Василіян, 2006. - 230 с.

² Генік Л. Основні богословські питання в екуменічній діяльності єпископа та митрополита Андрея Шептицького / Л. Генік // Спадщина Андрея Шептицького : духовність, діяльність, мораль. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 150-річчю з дня народження митрополита Української Греко-Католицької Церкви Андрея Шептицького (Тлумач, 9 серпня 2015 р.) / упорядник А.А. Білас. - Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015. - С. 21-22.

³ Генік Л. Основні богословські питання.. - С.24.

⁴ Івасів Р. Капітал митрополита Андрея Шептицького / Р. Івасів // Спадщина Андрея Шептицького : духовність, діяльність, мораль. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 150-річчю з дня народження митрополита Української Греко-Католицької Церкви Андрея Шептицького (Тлумач, 9 серпня 2015 р.) / упорядник А.А. Білас. - Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015. - С. 61-66.

⁵ Івасів Р. Капітал митрополита . . . - С.61.

⁶ Івасів Р. Капітал митрополита . . . - С.66.

лісових масивів та окремих вікових дерев¹. Таким чином, митрополит як людина високоосвічена приділяв значну увагу охороні природи рідного краю.

У зв'язку з широкомасштабним відзначення 150-річчя від дня народження А. Шептицького планується провести та уже проведено ряд науково-практичних конференцій, присвячених цій неординарній постаті першої половини ХХ століття. А саме: Міжнародний симпозіум присвячений 150-річчю від дня народження митрополита Андрея Шептицького, який відбувся у 29 жовтня - 1 листопада 2015 р. у Львові в Українському католицькому університеті, ряд заходів у Львівському національному університеті імені І.Франка в ході яких, зокрема планується презентація видання Верховного архієпископа Любомира Гузара «Андрей Шептицький Митрополит Галицький (1901-1944) - Піонер екуменізму», Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Митрополит Андрей Шептицький в релігійно-церковному і громадсько-культурному житті України» на базі Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого, та ряд регіональних наприклад: Всеукраїнська наукова конференція «Митрополит Андрей Шептицький - великий праведник України, фундатор національно-культурного відродження в Україні» в місті Коломия; науково-практична конференція «Спадщина Андрея Шептицького: духовність, діяльність, мораль» в місті Тлумач та інші.

Отже, підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що сучасна вітчизняна історіографія перебуваючи в стані пошуку нових парадигм, переживає цілком логічний еволюційний етап, який дістав назву «націоналізація історії». Намагання переважної більшості дослідників опрацювати тематику здебільшого історії греко-католицької церкви, карально-репресивні акції проти неї, залишає без уваги аналіз важливих суспільних обставин, в умовах яких проходило духовне життя західноукраїнського населення, до яких, крім уже перелічених, слід віднести питання релігійної свідомості населення, взаємовідносини між віруючими різних конфесій, діяльність уповноважених у справах релігій, роль силових структур та громадських організацій у боротьбі з релігійними впливами та інші.

Таким чином, проблема особи митрополита А. Шептицького та його різнопланової діяльності отримала достатньо широке відображення в українській історіографії, хоча чимало її аспектів залишаються дискусійними й потребують подальшого вивчення.

¹ Гайдукевич О. природоохоронна діяльність митрополита Андрея Шептицького / О.Гайдукевич // Спадщина Андрея Шептицького : духовність, діяльність, мораль. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 150-річчю з дня народження митрополита Української Греко-Католицької Церкви Андрея Шептицького (Тлумач, 9 серпня 2015 р.) / упорядник А.А. Білас. - Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015. - С. 47-48.

Nataliya VYNNYK

**FIGURE OF ANDREY SHEPTYTSKY IN MODERN HISTORIANS'
ESTIMATIONS**

The article is devoted to the investigation of the public and political activities of metropolitan Andrey Sheptytsky: the modern historiography of this problem. According to the aim of the article I'll try to solve the next tasks: to generalize the experience of modern historians about metropolitan Andrey Sheptytsky to expose the main trends in the modern historiography.

Key words: *A. Sheptytskiy, modern historiography.*